

AGNIESZKA NALEWAJEK

INWENTARZ SKARBCA KORONNEGO Z 1515 ROKU

Rejestry skarbcza koronnego spisywane przy zmianach osób na urządzie podskarbiego Królestwa Polskiego znane są od 1475 r.¹ Najstarszy wykaz regaliów, pochodzący z czasu objęcia podskarbiostwa przez Pawła Jasińskiego, ocalał w postaci alegatu znajdującego się w protokole z rewizji skarbcza koronnego przeprowadzonej w 1669 r.² Od początku XVI wieku inwentarze

Dr AGNIESZKA NALEWAJEK – adiunkt Katedry Dziejów i Kultury Europy Jagiellońskiej, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: agusek@kul.lublin.pl

¹ A. K ł o d z i ń s k i, *O Archiwum Skarbcza Koronnego na Zamku Krakowskim*, „Archiwum Komisji Historycznej” 1 (1923), seria 2, s. 180-182; R. J a w o r s k i, *Archiwum Koronne Krakowskie za Jagiellonów. Zarys problematyki*, w: *Polska kancelaria królewska. Między władzą a społeczeństwem*, cz. 3, red. W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa 2008, s. 124. Kompetencje urzędu określiła Konstytucja z 1504 r., według której podskarbi koronny trzymał pieczę nad koronami i rzeczami w skarbcu Królestwa: „Thesaurarius Regni quemadmodum coronas et Thesaurio Regni quae summa sunt omnium rerum maximarum conservat sic fungi debeat consulari auctoritate” (*Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów, w Warszawie od roku 1732 do roku 1788 wydane*), t. I, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859, s. 138; U. B o r k o w s k a, *Dynastia Jagiellonów w Polsce*, Warszawa 2011, s. 138-141).

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, ks. 208, s. 2-4 [dalej cyt.: AGAD, MK]. Edycja: L. H u b e r t, *Pamiętniki historyczne*, t. I, Warszawa 1861, s. 129. (Edycja inwentarzy „dokonana przez M. Myślińskiego w jego książce: *Klejnoty Rzeczypospolitej. Zawartość Skarbcza Koronnego na Wawelu w świetle jego inwentarzy z lat 1475-1792*, Warszawa 2007, nie spełnia (podobnie jak cała praca) wielu kryteriów pracy naukowej i nie powinna być polecana komukolwiek”. M. J a n i c k i, *Zabytki przewidziane do digitalizacji i zamieszczenia w kolekcji Bitwa pod Grunwaldem w ramach Elektronicznego Archiwum Zabytków Piśmiennictwa Polskiego (do r. 1600)*, s. 27, przyp. 70, 71 – ezapp.bn.org.pl). Paweł Jasiński – marszałek nadworny 1472-1474, podskarbi koronny 1474-1479 (*Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski [i in.], red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992 (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. X), nr 441, 739. Dalej cyt.: *Urzędnicy centralni*).

zachowały się we współczesnych odpisach umieszczonych w Metryce Koronnej. Pierwszym był spis z 1501 r., sporządzony przy objęciu urzędu podskarbiego Królestwa Polskiego przez Jakuba Szydłowieckiego³. W pełnym brzmieniu do Metryki Koronnej został włączony następnie inwentarz z 1510 r., spisany po nominacji na podskarbiego Andrzeja Kościeleckiego⁴. W Metryce oraz w *Acta Tomiciana* znalazły się też kopie rejestru z 1532 r., z czasu objęcia podskarbiostwa przez Jana Spytka z Tarnowa⁵. Znany jest on również z odpisu jego transumptu z 1556 r., włączonego do Metryki Koronnej⁶.

Pomiędzy rewizjami skarbcza w 1510 i 1532 r. miał miejsce spis w 1515 r., przeprowadzony po objęciu urzędu podskarbiego koronnego przez Mikołaja Szydłowieckiego⁷. Inwentarz z 1515 r., w przeciwieństwie do pozostałych dokumentów o tej treści z nieznanymi powodami nie został włączony do Metryki. Jego tekst był nieznanymi badaczom dziejów skarbcza koronnego⁸. Okazu-

³ AGAD, MK 19, k. 38-39. Regest: *Matricularium Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, cz. 2, Warszawa 1906, nr 1514 (dalej cyt.: MRPS). Jakub Szydłowiecki (zm. 1509) – podskarbi nadworny 1494-1498, podskarbi koronny 1501-1509 (*Urządnicy centralni*, nr 741, 779).

⁴ AGAD, MK 24, k. 202-203. Regest: MRPS IV/2 nr 9367. Andrzej Kościelecki (zm. 1515) – podskarbi koronny 1509-1515 (A. S w i e ż a w s k i, *Kościelecki Andrzej*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, Wrocław 1968-1969, s. 398 (dalej cyt.: PSB); *Urządnicy centralni*, nr 742).

⁵ AGAD, MK 47, k. 335v-337. Edycja: *Acta Tomiciana*, t. XIV, wyd. W. Pocięcha, Poznań 1952, nr 157. Regest: MRPS IV/2 nr 16366. Jan Spytka z Tarnowa (zm. 1553) – podskarbi koronny 1532-1550 (*Urządnicy centralni*, nr 744).

⁶ AGAD, MK 87, k. b352r-355r. Datę 1556 r. podano za M. Janickim, który sprostował pomyłkę utrzymującą się w literaturze od czasu publikacji książki F. Kopyry *Dzieje skarbcza koronnego czyli insygniów i klejnotów koronnych Polski*, Kraków 1904 (J a n i c k i, *Zabytki*, s. 27).

⁷ Mikołaj Szydłowiecki (ok. 1480-1532) – chorąży 1503-1507, krajczy 1507-1515, podskarbi koronny 1515-1532 (*Urządnicy centralni*, nr 5, 279, 743). Był synem Stanisława Szydłowieckiego (zm. 1493/1494), ochmistrza dworu i wychowawcy polskich królów, bratem Jakuba, Krzysztofa, Piotra, Pawła i Marcina, którzy służyli na dworze synów króla Kazimierza. Od 1493 r. przebywał na dworze króla Jana Olbrachta, który zmarł na jego ramieniu w Toruniu w 1501 r. Następnie znajdował się na dworze królewicza Zygmunta I w Budzie i w Głogowie, a także na dworze królewskim Aleksandra, gdzie pełnił funkcję chorążego. Jego kariera rozwinęła się na dworze królewskim Zygmunta Starego. Posiadał wiele urzędów ziemskich (J. K i e s z k o w s k i, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Z dziejów kultury i sztuki zygmunto-wskich czasów*, cz. 1, Poznań 1912, s. 10, 30-33; A. N a l e w a j e k, *Szydłowieccy na dworze królewskim Jana Olbrachta*, w: *Servicium et amicitia. Studia z dziejów kariery i awansu w Polsce Jagiellonów*, red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2011, s. 12-15).

⁸ Istnienia inwentarza domyślał się A. Kłodziński, który powołał się na dokument (MRPS IV/1, nr 2563) świadczący o nominacji Mikołaja Szydłowieckiego na podskarbiego koronnego (*O Archiwum Skarbcza Koronnego*, s. 182).

je się jednak, że spis ten przetrwał do naszych czasów. W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w dziale dokumentów pergaminowych jest przechowywany oryginał rejestru skarbcza koronnego z 5 listopada 1515 r.⁹

Dokument zachował się w bardzo dobrym stanie wraz z przymocowaną na pergaminowym pasku pieczęcią umieszczoną w woskowej misce. Na pieczęci znajduje się przedstawienie tarczy czteropolowej ze skwadrowanym Orłem i Pogonią zwieńczonej koroną zamkniętą. Była to pieczęć mniejsza koronna, używana przez podkanclerzego Królestwa Polskiego¹⁰. Pod tekstem widnieje podpis obejmującego ten urząd biskupa przemyskiego, Piotra Tomickiego¹¹. Oryginał inwentarza posiada umieszczoną na jego odwrociu informację o tym, że dokument zawiera opis korony królewskiej: *Descriptio coronae aureae regni Poloniae et lapidum qui in ea continentur 1515*. Znajduje się tam również wyraz *Tarnow*. Na jego podstawie można przypuszczać, że dokument należał do rodziny Tarnowskich, której przedstawiciel Jan Spytek, będący mężem córki Jakuba Szydłowieckiego, Barbary (zm. 1564), objął urząd podskarbiego Królestwa Polskiego po śmierci Mikołaja Szydłowieckiego w 1532 r.¹²

Tekst inwentarza z 1515 r. opiera się na formularzu poprzedniego rejestru z 1510 r. Składa się on z protokołu, złożonego z intytulacji władcy, części środkowej rozpoczynającej się od promulgacji i wymienienia dostojników biorących udział w rewizji skarbcza, zawierającej spis regaliów i rzeczy, które były w nim przechowywane, a zakończonej koroboracją z eschatokołem w postaci datacji i podpisu podkanclerzego.

Przekazanie pieczy nad skarbcem koronnym Mikołajowi Szydłowieckiemu odbyło się w wąskim gronie najbardziej wpływowych osób z otoczenia władcy. Z jego polecenia w rewizji wzięli udział: podkanclerzy Piotr Tomicki, kanclerz

⁹ AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 4460. Wzmianka o dokumencie: Królów polskich relikwiarz koronacyjny – additamenta, w: E. Dąbrowska, *Groby, relikwie i insygnia. Studia z dziejów mentalności średniowiecznej*, Warszawa 2008, s. 210 (podana błędna data wystawienia dokumentu: 2 listopada 1515 zamiast 5 listopada 1515).

¹⁰ Z. P i e c h, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 80; *Pieczęcie królów i królowych Polski. Tabularium Actorum Antiquorum Varsovie Maximum, Divisio Prima – „InSimul”*, Warszawa 2010, s. 35.

¹¹ Piotr Tomicki (zm. 1535) – kanclerz kardynała Fryderyka Jagiellończyka 1500-1503, pisarz królewski 1506, podkanclerzy 1515-1535, archidiacon krakowski 1502, kanonik poznański, włocławski, gnieźnieński, biskup przemyski 1514, poznański 1520, krakowski 1524 (*Urzednicy centralni*, nr 634; A. W y c z a ń s k i, *Między kulturą a polityką. Sekretarze Zygmunta Starego 1506-1548*, Warszawa 1992, s. 268).

¹² Mikołaj Szydłowiecki nie pozostawił potomków, bowiem jego dwóch synów i trzy córki zmarły w młodym wieku (K i e s z k o w s k i, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki*, s. 33). *Genealogia. Tablice*, oprac. W. Dworzaczek, Warszawa 1959, tab. 95.

Krzysztof Szydłowiecki oraz Jan Boner zarządzający żupami krakowskimi¹³. Najbliższy współpracownik Zygmunta I, Krzysztof Szydłowiecki, uczestniczył w niej po raz drugi. Wcześniej brał on udział wraz z podkanclerzym Maciejem Drzewickim w inwentaryzacji skarbcza koronnego w 1510 r.¹⁴

Spis polskich insygniów rozpoczął się od szczegółowej deskrypcji trzech złotych koron królewskich. Na pierwszym miejscu umieszczono opis korony, zwanej *corona regni Poloniae*, którą koronowano władców polskich od czasu odzyskania godności królewskiej przez Władysława Łokietka w 1320 r.¹⁵ Jan Długosz określił ją jako „złotą koronę rzeczywistą [materialną] (*coronam materialem*) Królestwa Polskiego, którą cesarz Otto III ozdobił skronie pierwszego króla polskiego Bolesława Wielkiego”¹⁶. W inwentarzu z 1532 r. występowała ona pod nazwą *diadema Regni*¹⁷. Od XVII wieku rewizorzy skarbcza koronnego zaczęli ją utożsamiać z diademem otrzymanym przez Bolesława Chrobrego od cesarza Ottona III w 1000 r. i nazywać *corona originalis sive privilegiata*¹⁸. Z licznych przekazów pisanych i ikonograficznych wiadomo,

¹³ Krzysztof Szydłowiecki (zm. 1532) – marszałek dworu królewicza Zygmunta I, podskarbi nadworny 1507-1510, podkanclerzy 1511-1515, kanclerz 1515-1532 (*Urzednicy centralni*, nr 205, 633, 781). Jan Boner (zm. 1523) – burgrabia krakowski 1507-1523, żupnik krakowski 1515-1523, wielkorządca krakowski 1522-1523 (W. B u d k a, *Boner Jan*, PSB, t. II, Kraków 1936, s. 297-299; *Urzednicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cy-narski, A. Falniowska-Gradowa, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1990 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. IV, z. 2), nr 814, 865).

¹⁴ MRPS IV/2, nr 9367. Krzysztof Szydłowiecki pełnił wówczas funkcję podskarbiego nadwornego, lecz przed rewizją skarbcza Zygmunt I awansował go na urząd kasztelana sandomierskiego (MRPS IV/2, nr 9337). Maciej Drzewicki (zm. 1535), sekretarz wielki 1497-1499, podkanclerzy 1501-1511 (*Urzednicy centralni*, nr 632, 925), biskup przemyski 1504, wrocławski 1513, arcybiskup gnieźnieński 1531 (W. P o c i e c h a, *Drzewicki Maciej*, PSB, t. V, Kraków 1939-1946, s. 409-412; I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, *Polska kancelaria królewska w latach 1447-1506*, Wrocław 1967, Aneks, nr 37).

¹⁵ Refleksję na temat symboliki korony w Polsce podjęli m.in.: A. G i e y s z t o r, „*Non habemus caesarem nisi regem*”. *Korona zamknięta królów polskich w końcu XV i w wieku XVI*, w: *Muzeum i twórca. Studia z historii sztuki i kultury ku czci prof. dr. Stanisława Lorentza*, Warszawa 1969, s. 282; B. M i o d o Ń s k a, *Rex regum i rex Poloniae w dekoracji malarskiej Graduatu Jana Olbrachta i Pontyfikatu Erazma Ciołka: z zagadnień ikonografii władzy królewskiej w sztuce polskiej XVI wieku*, Kraków 1979, s. 146; P i e c h, *Money*, s. 68.

¹⁶ J. D ł u g o s z, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 10 i 11, 1406-1412, Warszawa 1982, s. 235. Cyt. za: B o r k o w s k a, *Dynastia Jagiellonów*, s. 309.

¹⁷ *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

¹⁸ G i e y s z t o r, „*Non habemus*”, s. 292; J. L i l e y k o, *Regalia polskie*, Warszawa 1987, s. 63.

że była to szczerozłota korona gotycka, o budowie segmentowej z liliami heraldycznymi, zdobiona szlachetnymi kamieniami i perłami¹⁹.

W dokumencie z 1515 r. podano, że korona królewska składała się z dziewięciu segmentów (*porciones*) i mniejszego segmentu dziesiątego oraz ośmiu sztyftów (*stipulae*) łączących poszczególne „porcje”. Każdy segment został opisany osobno. Podano liczbę umieszczonych w nich szlachetnych kamieni oraz pereł, a także odnotowano te, które odpadły, oraz ubytki. W przypadku szlachetnych kamieni znajdujących się w dziewięciu segmentach korony, zaznaczono liczbę kamieni większych i mniejszych, lecz bez podania ich gatunku. Z późniejszych inwentarzy wiadomo, że były to rubiny, szafiry i szmaragdy²⁰. W 1515 r. w dziewięciu segmentach znajdowało się po 11 kamieni większych oraz od 19 do 22 kamieni mniejszych, a także po 10 pereł. Dawało to w sumie 99 kamieni większych, 180 mniejszych (3 wypadły) i 90 pereł (jedna wypadła). Segment dziesiąty był mniejszy i podzielony na dwie części (*decima porcio existis minor est divisa in duas porciones*). Zdobiło go 14 kamieni (jeden wypadł) i 11 pereł. Dodatkowo każdy ze sztyftów służących do łączenia poszczególnych segmentów posiadał zwieńczenie, w którym znajdowały się cztery kamienie i jedna perła. Ich wielkość znana jest z kolejnego inwentarza z 1532 r. W każdym sztyfcie był jeden kamień większy i trzy mniejsze. Taką samą liczbą szlachetnych kamieni i pereł zakończone były także, nieodnotowane w rejestrze z 1515 r., dwa sztyfty, które wypadły z korony. Wszystkich sztyftów w koronie królewskiej było w sumie 10. W 1532 r. dziesiąty segment zawierał 11 kamieni większych, 22 mniejsze i 10 pereł, podobnie jak dziewięć pierwszych „porcji” korony²¹. Zakładając, że w 1515 r. dziesiąty segment zdobiły mniejsze kamienie i dodając dwa sztyfty, które wypadły, w całej szczerozłotej koronie Królestwa Polskiego znajdowało się wówczas 109 kamieni większych, 226 mniejszych oraz 111 pereł. Spośród nich brakowało dwóch kamieni mniejszych.

Deskrypcja złotej korony Królestwa Polskiego z 1515 r. wskazuje, że w tym czasie była ona koroną otwartą. Również kolejny opis wyglądu polskiej korony w rejestrze z 1532 r. nie zawiera informacji o jej zamknięciu²². Z podobną

¹⁹ M i o d o Ń s k a, *Rex regum*, s. 146; L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 64-65; E. L e t k i e w i c z, *Polskie klejnoty koronacyjne. Rekonstrukcja wirtualna*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 7 (2005), s. 4.

²⁰ L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 64; L e t k i e w i c z, *Polskie klejnoty*, s. 6-7.

²¹ *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

²² Tamże.

sytuacją mamy też do czynienia w rejestrze z 1569 r.²³ Aleksander Gieysztor, pomimo braku wzmianek na ten temat w inwentarzach aż do 1669 r., przedstawił hipotezę o zmianie korony na zamkniętą na wzór korony cesarskiej w związku z hołdem pruskim w 1525 r. Oparł ją na relacji znajdującej się w *Kronice* Caspara Schültza z 1592 r.²⁴ Podstawą relacji Schültza był opis sporządzony przez biskupa Wawrzyńca Międzyzyleskiego dla strony niemieckiej. Podał on, że Zygmunt I podczas ceremonii hołdu wystąpił w stroju liturgicznym i diademie cesarskim podarowanym Bolesławowi Chrobremu przez cesarza Ottona III²⁵. Był to strój koronacyjny i korona, którą koronowano polskich władców, uważana za koronę Bolesława Chrobrego. W okresie obejmowania urzędu podskarbiego koronnego przez Mikołaja Szydłowieckiego, być może przy okazji hołdu pruskiego, wymieniono w niej dziesiąty segment, który różnił się od pozostałych liczbą znajdujących się w nim szlachetnych kamieni i pereł oraz zapewne kształtem. Nowy wykonany został na wzór dziewięciu segmentów, przy czym był od nich nieco mniejszy. Po tych zmianach koronę *regni Poloniae* zdobiło 120 kamieni większych, 236 mniejszych i 110 pereł²⁶.

Drugą co do ważności koronę przechowywaną w skarbcu królewskim na Wawelu stanowiła korona królowej (*corona reginalis maiestatis*). Należała ona do zespołu polskich insygniów koronacyjnych przygotowanego w 1320 r. Używano jej do koronacji polskich królowych²⁷. Korona królowej składała się z siedmiu segmentów, w których znajdowało się po 10 szlachetnych kamieni i 8 pereł. W sumie zdobiło je 70 kamieni (3 odpadły) i 56 pereł. Jeden kamień odpadł wraz z liściem lilii.

W skarbcu znajdowała się też korona zwana homagialną (*corona omagialis*). Wykonano ją na koronację Władysława Jagiełły²⁸. Zastąpiła ona koronę używa-

²³ *Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. I: 1553-1579, oprac. W. Sobieski, Warszawa 1904, s. 429.

²⁴ G i e y s z t o r, „*Non habemus*”, s. 289, 292; B. M i o d o Ń s k a, *Korona zamknięta w przekazach ikonograficznych z czasów Zygmunta I*, „*Biuletyn Historii Sztuki*” 33 (1970), nr 1, s. 14. J. Lileyko cofnął tę zmianę do czasu koronacji Władysława III w 1434 r. (*Regalia polskie*, s. 67-69). Feliks Kopera uważał, że „podczas hołdu król wystąpił w koronie zwanej Chrobrego” (*Dzieje skarbcza*, s. 56-57).

²⁵ M. B i s k u p, *Wawrzyniec Międzyzyleski – autor opisu „Hołdu pruskiego” 1525 roku*, w: *Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1997, s. 213-216. Wawrzyniec Międzyzyleski (1480-1529) – sekretarz królewski 1509-1519, biskup kamieniecki 1521 (tamże, s. 213-214).

²⁶ *Acta Tomicianiana*, t. XV, nr 157.

²⁷ L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 79.

²⁸ Tamże, s. 86.

ną do koronacji polskich władców od 1320 r., która po wywiezieniu na Węgry przez Ludwika Andegaweńskiego, dzięki staraniom Władysława Jagiełły wróciła na Wawel w 1412 r. Korona sporządzona na koronację założyciela dynastii Jagiellonów, służyła następnie jako insygnium polskich władców podczas ceremonii hołdów. Jej wygląd był wzorowany na koronie z 1320 r.²⁹ Składała się z dziewięciu segmentów, w których znajdowało się po 10 szlachetnych kamieni i 9 pereł. W obydwóch koronach było w sumie 9 sztyftów z jedną perłą.

Dalej w inwentarzu wymienione zostały dwa złote jabłka z krzyżem oraz pozłacana taca. Jabłka najprawdopodobniej należały do zespołu insygniów przygotowanych na koronację Władysława Łokietka w 1320 r.³⁰ Pozłacana srebrna taca została użyta do niesienia korony królewskiej przez kasztelana krakowskiego Jana z Czyżowa podczas koronacji Kazimierza Jagiellończyka w 1447 r. Odtąd znajdowała się w skarbcu królewskim³¹. Nie tylko ze względu na jej znaczenie historyczne, lecz przede wszystkim pełniła ona funkcję podstawki pod koronę, która jako święty znak Królestwa Polskiego wymagała szczególnego traktowania także podczas jej przechowywania. Taca, będąca dziełem sztuki ruskiej, pierwotnie stanowiła przedmiot o przeznaczeniu liturgicznym. Znajdował się na niej wizerunek Najświętszej Marii Panny oraz napis wykonany ruskimi literami³².

Pozostałe insygnia władzy królewskiej odnotowano w dalszej części spisu skarbcza koronnego. Inwentarz wymienia jedno berło z kryształem (*sceptrum cum cristallo*). Jego trzon był wykonany z drewna. Berło z kryształem, być może posiadające wczesną metrykę, należało do zespołu polskich insygniów koronacyjnych z 1320 r.³³ Pominięto inne, szczerozłote berło, o czym wspominał kolejny inwentarz skarbcza koronnego z 1532 r.³⁴ W skład zespołu insygniów koronacyjnych polskich władców wchodził też miecz ceremonialny,

²⁹ B o r k o w s k a, *Dynastia Jagiellonów*, s. 308-309.

³⁰ L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 109.

³¹ M. M y ś l i ń s k i, *Ruska taca „koronacyjna” ze Skarbcza Koronnego na Wawelu*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności” 64 (2000), s. 148. Jan z Czyżowa (zm. 1458) – starosta sandomierski 1431-1437, kasztelan sandomierski 1433-1435, wojewoda sandomierski 1435-1437, wojewoda krakowski (1437-1438), kasztelan krakowski 1438-1458, starosta krakowski 1440-1457 (*Urzednicy malopolscy XII-XV wieku. Spisy*, oprac. J. Kurtyka [i in.], red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. IV, z. 1), nr 143, 471, 757, 986, 1297, 1387, 1389).

³² Tamże, s. 149-150.

³³ L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 109.

³⁴ „[...] sceptrum aureum ne an argenteum – incertum est, de quo nulla mentio in priori registro” (*Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157).

zwany Szczerbcem³⁵. Był on przechowywany razem z dwoma mieczami krzyżackimi upamiętniającymi zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem (*gladii tres, unus eorum dictus Szczerbjecz*).

Inwentarz z 1515 r. zawiera precyzyjny wykaz świętych relikwii oraz przedmiotów kultu religijnego. W pierwszej kolejności wyliczono relikwie różnych świętych wchodzące w skład kolekcji relikwii znajdującej się w skarbcu królewskim. Ów zbiór przechowywano w skrzynce z kości słoniowej. Znajdowały się w niej relikwie Jedenastu Tysięcy Dziewic, św. Bartłomieja, św. Antoniego, św. Grzegorza męczennika, Konstancji królowej, św. Achacego eremity, św. Serwacego wyznawcy oraz św. Niewiniątek. Następnie wspomniane zostały dwoiste relikwie niemające identyfikacji. Jedną z tych relikwii trzymano zawiniętą w płótno. Niewielkich rozmiarów druga relikwia była oprawiona w złoto.

Spośród wymienionych przedmiotów kultu religijnego kilka zawierało relikwie chrystologiczne. Dokument wspomina bezpośrednio o czterech partykułach Drzewa Krzyża Świętego. Z treści przekazu wynika, że dwie partykuły *ligni vite* wraz z częstką Tuniki Pańskiej i częstką Obrusa ze Stołu Pańskiego umieszczone były w pozłacanej staurotece z relikwiami Chrystusowymi (*tabula alia argentea deaurata in qua sunt due particule ligni vite, tunica Domini et mensale Domini*). W najstarszym inwentarzu skarbcza koronnego z 1475 r. część Tuniki Pańskiej i część Obrusa ze Stołu Pańskiego wymienione zostały oddzielnie po insygniach królewskich. Osobno, bez relikwiarza, odnotowano je także w rejestrze z 1532 r.³⁶

Według inwentarza z 1515 r., w skarbcu królewskim znajdowały się dwa krzyże z partykułami Drzewa Krzyża Świętego. Jedną częstkę *ligni vite* zawierał pozłacany pektorał (*pectorale argenteum deauratum in quo est porcio ligni vite*). Z kolei rejestr z 1532 r. podaje, że był to krzyż wschodniej roboty (*crux argentea inaurata more Graecorum facta*), trzymany w małym tabernakulum *cum uno lapide granato*³⁷. Drugi z wymienionych w spisie z 1515 r. krzyży reprezentował typ relikwiarza posiadającego formę krucyfiksu³⁸. Jego szczerozłotą oprawę zdobiło 20 szlachetnych kamieni (4 wypadły) i 44 perły (2 wypadły). W środku znajdowała się relikwia Drzewa Krzyża Świętego w kształcie krzyża zdobiona czterema perłami (*crux aurea in qua sunt lapides sedecim et quatuor deficiunt, margarite quadraginta due et due defficiunt, et*

³⁵ L i l e y k o, *Regalia polskie*, s. 69-70.

³⁶ *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

³⁷ Tamże.

³⁸ Por. M. S t a r n a w s k a, *Świętych życie. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 2008, s. 237, 240.

in ea cruce habetur lignum vite rotundum ad modum crucis cum quatuor margaritis). Relikwia ta zachowała się w skarbcu katedry Notre-Dame w Paryżu po wywiezieniu jej do Francji przez Jana Kazimierza w 1668 r.³⁹ Na odwrociu podwójnego krzyża z częstkami z Drzewa Krzyża Świętego powleczonego złotą taśmą posiada ona grecki napis⁴⁰. O jego istnieniu wspominał inwentarz skarbcza koronnego z 1532 r.: *crux cum quindecim lapidibus minoribus et uno maiore et quadraginta septem margaritis, graecis litteris ex alia parte insculptis*⁴¹. Złoty krucyfiks posiadał spore rozmiary, bowiem sama relikwia miała 21 cm wysokości, ramiona o długości 6,7 cm i 9,3 cm, 1,9 cm szerokości drzewca, 1,7 cm szerokości ramion i 1,1 cm grubości⁴².

Do zespołu relikwii chrystologicznych odnotowanych w inwentarzu skarbcza koronnego z 1515 r. należał Cierń z Korony Cierniowej Jezusa. Relikwia była umieszczona w szkle. Trzymano ją w bursie z kamchy⁴³.

Po relikwiach chrystologicznych spisane zostały dewocjonaia, z których kilka było wyposażonych w bliżej nieokreślone relikwie. Na początek wymieniono pozłacaną tablicę greckiej roboty z relikwiami i krzyżem (*tabula greca auro reformata cum reliquiis et cruce in ea*). Z opisu wynika, że mogła ona służyć do przechowywania relikwii Drzewa Krzyża Świętego. Odpowiada on staurotece z przedstawieniem Ukrzyżowania, zachowanej do naszych czasów w zbiorach Wawelu⁴⁴. W skarbcu była też druga tablica z relikwiami w srebrnej oprawie z różą na odwrociu (*tabella cum reliquiis argentea cum rosa a dorso*). Nieokreślone relikwie zawierał kryształowy relikwiarz

³⁹ E. Dąbrowska, *Królów polskich relikwiarz koronacyjny Krzyża Świętego*, w: *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w 50-lecie pracy naukowej*, Warszawa 1991, s. 67-87; t a ż, *Jeszcze o relikwii Krzyża Świętego i relikwiarzu koronacyjnym królów polskich*, „Kwartalnik Historyczny” 100 (1993), nr 2, s. 3-13.

⁴⁰ Dąbrowska, *Jeszcze o relikwii*, s. 4.

⁴¹ *Acta Tomicianana*, t. XIV, nr 157. Inwentarz z 1532 r. wspomina o jeszcze jednym krzyżu z partykułą Drzewa Krzyża Świętego, ozdobionym kamieniem turkusa i 8 perłami („*crux cum ligno vitae auro condita, habens in medio unum lapidem aureum cum margaritis octo*”). Do jego przechowywania służyło pozłacane srebrne tabernakulum w formie tablicy (*Acta Tomicianana*, t. XIV, nr 157).

⁴² Dąbrowska, *Jeszcze o relikwii*, s. 4. Późniejszy XVII-wieczny relikwiarz wraz podstawą miał 48 cm wysokości (Dąbrowska, *Królów polskich*, s. 77; t e j ż e, *Jeszcze o relikwii*, s. 13).

⁴³ Kamcha – jedwabna tkanina turecka z wzorem broszowanym złotą nicią, sprowadzana do Polski w XVI-XVIII wieku (*Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, wyd. V, Warszawa 2007, s. 171).

⁴⁴ M. Mysliński, *Stauroteka bizantyjska ze skarbcza koronnego na Wawelu*, „*Studia Waweliana*” 5 (1996), s. 30-31.

w kształcie puszeki wykończonych złotem (*pixis de cristallo auro reformata cum reliquiis*). Były też kości jakichś świętych (*os [sic!] sanctorum*), przechowywane w bursie z kamchy, oraz inna, bliżej nieokreślona relikwia. Wśród przedmiotów kultu religijnego znajdowały się ponadto połączony obraz z wizerunkiem Najświętszej Marii Panny (*tabella imagnis beate virginis argento deaurato reformata*) oraz pacyfikał z obrazkiem greckiej roboty (*pacificala deauratum cum ymagine greca argenteum*). Wspomniane zostały też dwa inne, nieokreślone obrazy (*due tabule*).

Z dewocjonaliami rejestr wymieniał kosztowności i rzeczy, którym przypisywano magiczną moc i właściwości leczniczo-ochronne. Zaliczał się do nich kamień turkus (*lapis thurcus in bursa atlossii nigra*), a także koral (*corallum non parvum*) oraz niezwykle cenny i pożądaný jako remedium na trucizny róg jednorożca (*cornu unicornis*)⁴⁵. Wraz z nimi przechowywano srebrną łyżkę (*cochlear argenteum deauratum*). Do tej kategorii należały też dwa „kredensy”, będące formą paterki na nóżce ze stopą lub stojaczką⁴⁶. Jeden zawierał jakąś „skałkę” (*credencia cum rupella*). Być może był to, wspomniany w inwentarzu z 1532 r., nieokreślony minerał na srebrnym trójnogu z krzyżem na wierzchu (*minera in tripode de argento consistens, habens crucem desuper*)⁴⁷. W drugim znajdowały się 24 „języki” oraz 17 szlachetnych kamieni (*credencia cum viginti quatuor linguis et lapidibus decemseptem*). Niewątpliwie były to strzegące przed trucizną *linguis draconum*⁴⁸. Kamienie mogły być z koralu⁴⁹. W skarbcu koronnym znajdował się też je-

⁴⁵ Turkus i koral, wedle wierzeń w magiczną moc szlachetnych kamieni, miały szerokie właściwości (R. W a l t e r s, *Drogocenne kamienie. Klejnoty, talizmany, źródła mocy*, tł. H. Turczyn-Zalewska, Warszawa 1999, s. 54-55, 103). Ten ostatni chronił przed chorobami, czarami i „złym okiem”, na przykład przed „złym spojrzeniem” odbierającym mężczyznom sprawność seksualną. Sproszkowany róg jednorożca (za który uważano spiralny ząb narwala lub róg nosorożca) neutralizował i oczyszczał zadaną truciznę, miał też inne dobroczynne cechy (Z. D o l c z e w s k i, „*Equus ereus*” i „*linguis draconum*” czyli *co stało na stole króla Jagiełły*, w: *Rzemiosło artystyczne. Materiały Sesji Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, red. R. Bobrow, t. II, Warszawa 2001, s. 64-66, 70; E. L e t k i e w i c z, *Wiara w magiczną moc klejnotów w Polsce w czasach renesansu i baroku*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”. Sectio L 1 (2003), s. 72, 77).

⁴⁶ D o l c z e w s k i, „*Equus ereus*”, s. 65, przyp. 59.

⁴⁷ *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

⁴⁸ Za owe „smoczce języki” uważano znajdowane w ziemi rozdwojone zęby rekina z okresu oligocenu i miocenu, żyjącego w ciepłych morzach pokrywających obszary obecnego kontynentu europejskiego (D o l c z e w s k i, „*Equus ereus*”, s. 67-69).

⁴⁹ O „kredensie” ze „smoczymi językami” i korałem wspominał inwentarz z 1475 r. Zdaniem Zygmunta Dolczewskiego, przypominał on zabytek krzyżacki mający formę naczynia

den duży „smoczy język” przechowywany luzem (*in pusula parva lingua magna reposita*).

Do eksponatów o szczególnej wartości należały dwa połączane tłoki pieczętne z łańcuchami (*duo sigilla cum catenis deaurata*) oraz dwa rzeźbione srebrne pierścienie z berylem (*duo annuli sculpti porcio berilis in argento*), które w spisie z 1475 r. zostały określone sygnetami⁵⁰. Być może były to jakieś niezniszczone tłoki pieczętne dawnych władców polskich⁵¹. Z insygniami królewskimi przechowywano też jeden dyplom, akt zastawu miast spiskich z 1412 r. (*litere super Scepusium*). Z późniejszego inwentarza z 1532 r. wiadomo, że ten cenny dokument, uwierzytelniony licznymi pieczęciami panów węgierskich i Zygmunta Luksemburskiego, trzymano w cyprysowej skrzynce⁵².

Wśród rzeczy wymienionych w rejestrze z 1515 r., znajdowały się też wspaniałe eksponaty myśliwskie w postaci czterech rogowych trąb. Jedna z nich miała srebrną oprawę (*tuba cornea argento deaurata et reformata*). Najprawdopodobniej była to jedna z dwóch trąb z rogów tura oprawionych srebrem, wspomnianych w najstarszym spisie skarbcza koronnego z 1475 r.⁵³ Trzy pozostałe zapewne również wykonano z rogów tego królewskiego zwierzęcia (*tres tube cornee*).

Na podstawie inwentarza z 1515 r. można się domyślać, że do przechowywania regaliów i rzeczy złożonych w skarbcu koronnym służyły wówczas trzy skrzynie (*in tercia cista res deposite*). Najprawdopodobniej kolejność wymieniania przedmiotów w dokumencie oznaczała ich rozmieszczenie w poszczególnych skrzyniach⁵⁴. Wykaz rzeczy wraz z ich opisami jest identyczny ze spisem z 1510 r. Został on powtórzony w dosłownym brzmieniu⁵⁵. Odpowiedzialni za przeprowadzenie rewizji podkanclerzy Piotr Tomicki z kanclerzem

z koralowym drzewkiem, na którego gałązkach wisiały „smocze języki” (D o l c z e w s k i, „*Equus ereus*”, s. 68-70).

⁵⁰ Beryl – minerał, jeden z najcenniejszych kamieni szlachetnych. Występuje w wielu odmianach barwnych: szmaragd, akwamaryn, morganit, worobienit, goszenit, heliodor (*Słownik terminologiczny*, s. 41).

⁵¹ Ze skarbcza wziął je do swych prywatnych zbiorów Zygmunt August w 1556 r. Ich dalszy los nie jest znany. Zygmunt August uzyskał też Cierń z Korony Cierniowej, część Tuniki Pańskiej i część z Obrusa ze Stołu Pańskiego, tablicę greckiej roboty i obrazy, pacyfikał ruski, kamień jaspisu, srebrną łyżkę, kredens ze „smoczymi językami” i róg jednorożca (K o p e r a, *Dzieje skarbcza*, s. 59-60).

⁵² *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

⁵³ R o ż e k, *Polskie koronacje*, s. 79.

⁵⁴ *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr 157.

⁵⁵ AGAD, MK 24, k. 202-203.

Krzysztofem Szydłowieckim i towarzyszącym im Janem Bonerem nie przygotowali nowego tekstu inwentarza ani nie uzupełnili wcześniejszego, a przepisany dokument z 1510 r., w którym zmieniono dane osób i datację, nie został włączony do Metryki Koronnej. Zawartość skarbcza królewskiego musiała nie ulec w tym czasie zmianie.

Rejestr z 1515 r. stanowił podstawę do jego następnej rewizji w 1532 r., której rzetelnie wówczas dokonał sekretarz królewski Stanisław Tarło⁵⁶. Najważniejsze znaczenie miał opis korony Królestwa Polskiego, a także korony królowej i korony homagialnej, będący źródłem wiedzy o regaliach znajdujących się pod opieką podskarbiego koronnego. Stanisław Tarło porównał z wcześniejszym inwentarzem liczbę znajdujących się w nich segmentów, sztyftów oraz szlachetnych kamieni i pereł. Zwrócił też uwagę na brak wzmianki o szczerozłotym berle. Choć kolejne inwentarze były coraz dokładniejsze, to spis skarbcza koronnego z 1515 r. przynosi wiele nieznanych i cennych informacji, zwłaszcza na temat znajdujących się tam relikwii chrystologicznych i przedmiotów kultu religijnego. Zachowany w oryginale dokument wzbogaca wiedzę o funkcjonowaniu skarbcza koronnego oraz o najstarszych rejestrach jego zawartości.

ANEKS

Kraków, 5 listopada 1515 r.

Zygmunt, król Polski, stwierdza, że komisja oddała skarbiec Mikołajowi Szydłowieckiemu, podskarbiemu Królestwa Polskiego, według zaprotokołowanego w niniejszym stanie klejnotów.

Or.: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zbiór dokumentów pergaminowych, nr 4460.

Pergamin: szer. 67 cm; wys. 36 cm (nie licząc zakładki na pieczęć). Pieczęć przywieszona na pasku pergaminowym. Dokument opieczetowany pieczęcią mniejszą koronną. Pieczęć zachowana w bardzo dobrym stanie. Zapiski dorsalne: Descripto Coronae aureae regni Poloniae et lapidum qui in ea continentur. 1515; Tarnów; N° 38; Univerſ?

⁵⁶ Stanisław Tarło (ok. 1480-1544) – pisarz królewski 1507-1517, sekretarz królewski 1516-1537, kanonik krakowski 1508, archidiakon lubelski 1515, kanonik wrocławski, sandomierski i plocki, scholastyk sandomierski, biskup przemyski 1537 (W y c z a ń s k i, *Między kulturą a polityką*, s. 267).

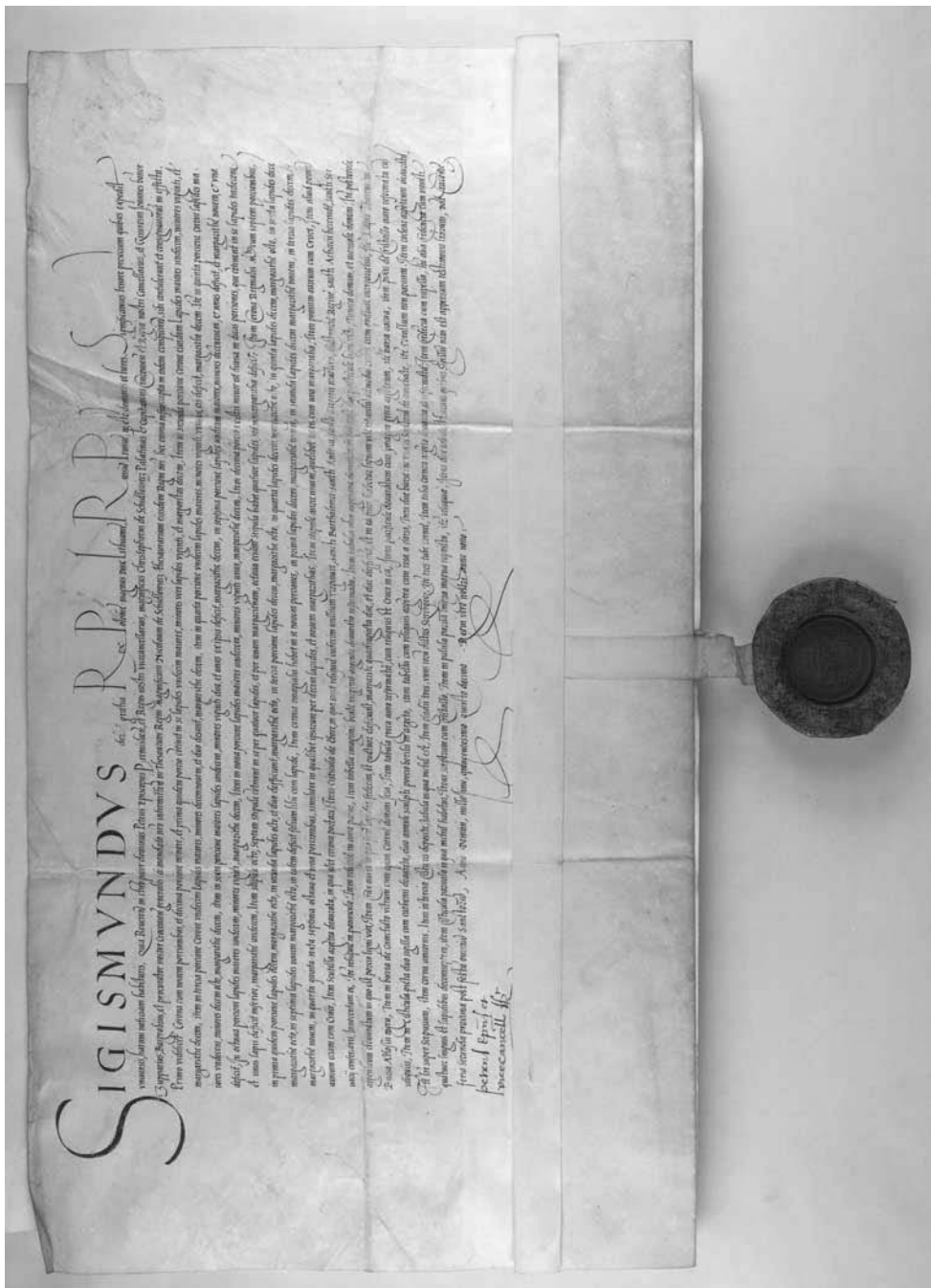
Sigismundus Dei gratia rex Polonie, magnus dux Lithuanie, Russie, Prussieque etc. dominus et heres significamus tenore presencium quibus expedit universis harum noticiam habituris quia reverendissimus in Christo Pater dominus Petrus episcopus Premislensis et Regni nostri vicecancellarius, magnificus Christophorus de Schidlowiecz palatinus et capitaneus Cracoviensis et Regni nostri cancellarius et generosus Ioannes Boner zupparius burgravius et procurator noster Cracoviensis generalis: de mandato nostro intromittens in thesaurum Regni magnificum Nicolaum de Schidlowiecz thesaurarium eiusdem Regni nostri hec omnia infrascripta in eodem conspiciens sibi contulerunt et consignaverunt in effectum. Primo videlicet corona cum novem porcionibus et decima porcione minore et prima quidem porcio continet in se lapides undecim maiores, minores vero lapides viginti et margaritas decem. Item in secunda porcione corone eiusdem lapides maiores undecem, minores viginti et margarithe decem; item in tertia porcione corone undecim lapides maiores, minores decem-novem et duo desunt, margarithe decem; item in quarta porcione undecim lapides maiores, minores viginti, unus ex eis deficit, margarithe decem. Item in quinta porcione corone lapides maiores undecem, minores decem octo, margarithe decem; item in sexta porcione maiores lapides undecem, minores viginti duo et unus ex ipsis deficit, margarithe decem; in septima porcione lapides undecem maiores, minores decem novem et unus deficit et margarithe novem et una deficit. In octava porcione lapides maiores undecem, minores viginti, margarithe decem. Item in nona porcione lapides maiores undecem, minores viginti unus, margarithe decem. Item decima porcio existis minor est divisa in duas porciones que continent in se lapides tredecem et unus lapis deficit inferior, margarithe undecem. Item stipule octo, septem stipule continent in se per quatuor lapides et per unam margaritham, octava eciam stipula habet quatuor lapides sed in margaritha deficit. Item corona reginalis maiestatis septem porcionibus: in prima quidem porcione lapides decem, margarithe octo; in secundo lapides octo et duo defficiunt, margarithe octo; in tertia porcione lapides decem, margarithe octo; in quarta lapides decem, margarithe octo; in quinta lapides decem, margarithe octo; in sexta lapides decem, margarithe octo; in septima lapides novem, margarithe octo, in eadem deficit folium lilii cum lapide. Item corona omagialis habet in se novem porciones: in prima lapides decem, margarithe novem; in secunda lapides decem, margarithe novem; in tertia lapides decem margarithe novem; in quarta, quinta, sexta, septima, octava et nona porcionibus similiter in qualibet ipsarum per decem lapides et novem margarithas. Item stipule auree novem quelibet ex eis cum una margaritha. Item pomum aureum cum cruce. Item aliud pomum aureum eciam cum cruce. Item scutella argentea deaurata in qua solet corona portari. Item cisticula de ebore in qua sunt reliquie undecim millium virginum, sancti Bartholomei, Antonii, sancti Gregorii martiris, Constancie Regine, sancti Achacii heremite, sancti Servacij confessoris, Innocentium os. Item reliquie in panniculo. Item reliquie in auro parve. Item tabella imagnis beate virginis argento deaurato reformata. Item tabula alia argentea deaurata in qua est due particule ligni vite, tunica Domini et mensale Domini. Item pectorale argenteum deauratum in quo sunt porcio ligni vite. Item crux aurea in qua sunt lapides sedecim et quatuor defficiunt, margarithe quadraginta due et due defficiunt et in ea cruce habetur lignum vite rotundum ad modum crucis cum quatuor margarithis. Item lapis thurcus in bursa atlossii nigra.

Item in bursa de camchato vitrum cum spina corone Domini Jesu. Item tabula greca auro reformata cum reliquiis et cruce in ea. Item pacificale deauratum cum imagine greca argenteum; item bursa vacua; item pixis de cristallo auro reformata cum reliquiis. Item in cisticula picta duo sigilla cum cathenis deaurata, duo annuli sculpti porcio berilis in argento; item tabella cum reliquiis argentea cum rosa a dorso. Item due burse: in una os sanctorum de camchato; item corallum non parvum. Item cochlear argenteum deauratum. Item litere super Scepusium; item cornu unicornis. Item in tercia cista res deposite tabula in qua nihil est. Item gladii tres, unus eorum dictus Sczerb'ecz. Item tres tube cornee. Item tuba cornea argento deaurata et reformata. Item credencia cum rupella. Item aliam credencia cum viginti quatuor linguis et lapidibus decemseptem; item cisticula parvula in qua nichil habentur. Item sceptrum cum cristallo. Item in pusula parva lingua magna reposita; item reliquia. Item due tabule. Harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Datum Cracovie feria secunda proxima post festum Omnium Sanctorum Anno Domini Millesimo quingentesimo quintodecimo, Regni vero nostri anno nono.

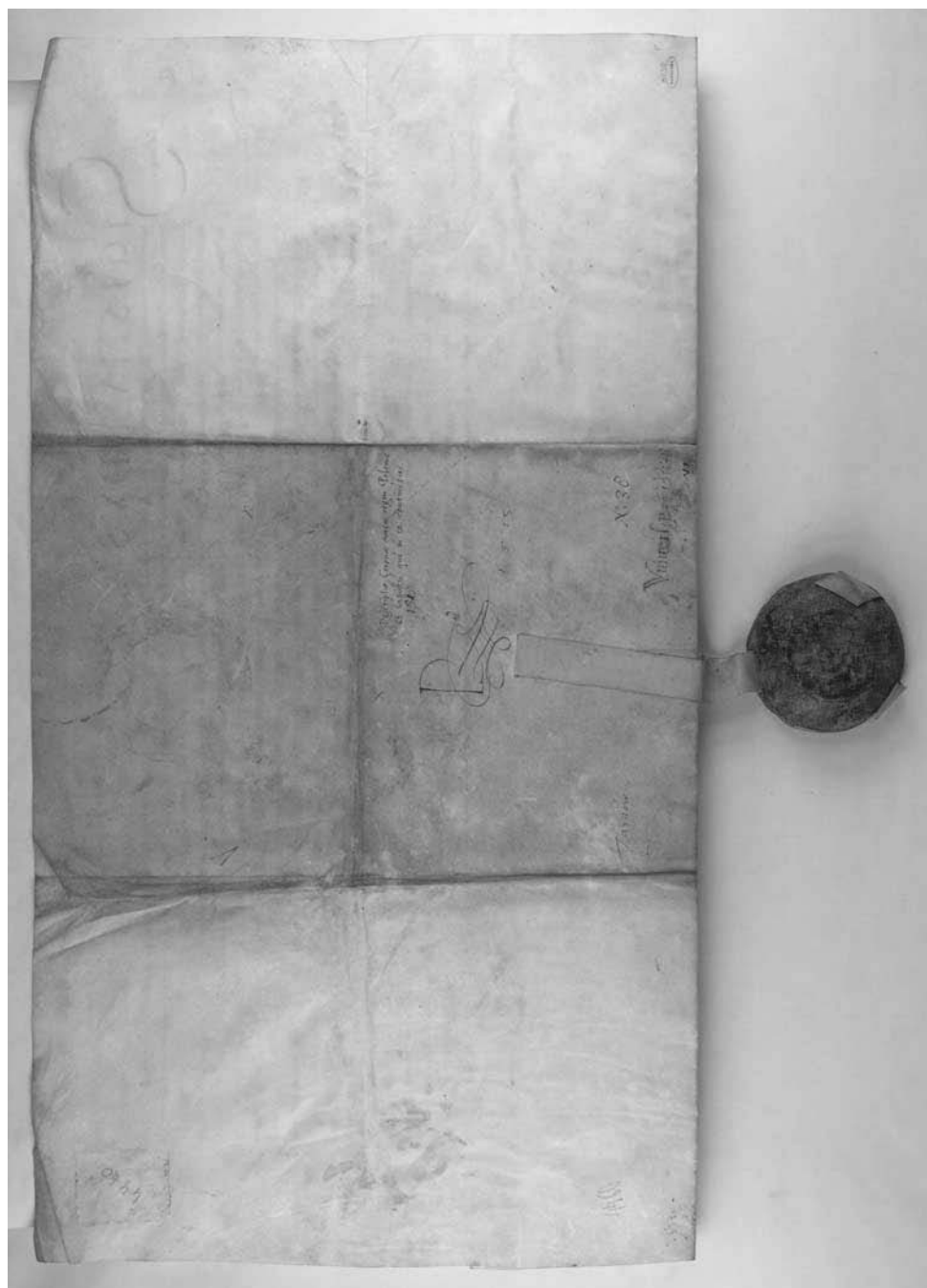
Petrus episcopus et vicecancellarius subscripsit

AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 4460, fot. AGAD;
Kraków 5 XI 1515: pieczęć mniejsza korona

AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 4460, fot. AGAD;
Kraków 5 XI 1515; Zygmunt, król polski, stwierdza,
że komisja oddała skarbiec Mikołajowi Szydłowieckiemu

AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 4460, fot. AGAD;
Kraków 5 XI 1515; Zygmunt, król polski, stwierdza,
że komisja oddała skarbiec Mikołajowi Szydłowieckiemu, odwrocie dokumentu

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- AGAD, Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn., 4460.
AGAD, Metryka Koronna, ks. 19, 47, 87, 208.
Acta Tomicianiana, t. XIV, wyd. W. Pociecha, Poznań 1952.
Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego, t. I: 1553-1579, wyd. W. Sobieski, Warszawa 1904.
D ł u g o s z J.: Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, ks. 10 i 11, 1406-1412, Warszawa 1982.
H u b e r t L.: Pamiętniki historyczne, t. I, Warszawa 1861.
Matricularium Regni Poloniae Summaria, wyd. T. Wierzbowski, cz. 2-4, Warszawa 1906-1917.
Volumina Legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów, w Warszawie od roku 1732 do roku 1788 wydanego, t. I, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859.

Opracowania

- B i s k u p M.: Wawrzyniec Międzyleski – autor opisu „Hołdu pruskiego” 1525 roku, w: Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Warszawa 1997, s. 211-220.
B o r k o w s k a U.: Dynastia Jagiellonów w Polsce, Warszawa 2011.
B u d k a W.: Boner Jan, w: Polski Słownik Biograficzny, t. II, Kraków 1936, s. 297-299.
D ą b r o w s k a E.: Królów polskich relikwiarz koronacyjny Krzyża Świętego, w: Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w 50-lecie pracy naukowej, Warszawa 1991, s. 67-89.
D ą b r o w s k a E.: Jeszcze o relikwii Krzyża Świętego i relikwiarzu koronacyjnym królów polskich, „Kwartalnik Historyczny” 100 (1993), nr 2, s. 3-13.
D o ł c z e w s k i Z.: „Equus ereus” i „linguis draconum” czyli co stało na stole króla Jagiełły, w: Rzemiesło artystyczne. Materiały Sesji Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, red. R. Bobrow, t. II, Warszawa 2001, s. 53-78.
Genealogia. Tablice, oprac. W. Dworzaczek, Warszawa 1959.
G i e y s z t o r A.: „Non habemus caesarem nisi regem”. Korona zamknięta królów polskich w końcu XV i w wieku XVI, w: Muzeum i twórca. Studia z historii sztuki i kultury ku czci prof. dr. Stanisława Lorentza, Warszawa 1969, s. 277-292.
J a n i c k i M.: Zabytki przewidziane do digitalizacji i zamieszczenia w kolekcji Bitwa pod Grunwaldem w ramach Elektronicznego Archiwum Zabytków Piśmiennictwa Polskiego (do r. 1600), s. 1-28 – ezapp.bn.org.pl
J a w o r s k i R.: Archiwum Koronne Krakowskie za Jagiellonów. Zarys problematyki, w: Polska kancelaria królewska. Między władzą a społeczeństwem, cz. 3, red. W. Chorążyczewski, W. Krawczuk, Warszawa 2008, s. 113-129.
K i e s z k o w s k i J.: Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Z dziejów kultury i sztuki zyguntowskich czasów, cz. 1, Poznań 1912.
K ł o d z i ń s k i A.: O Archiwum Skarbca Koronnego na Zamku Krakowskim, „Archiwum Komisji Historycznej” 1 (1923), seria 2, s. 125-577.
K o p e r a F.: Dzieje skarbcia koronnego czyli insygniów i klejnotów koronnych Polski, Kraków 1904.
L e t k i e w i c z E.: Wiara w magiczną moc klejnotów w Polsce w czasach renesansu i baroku, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio L 1 (2003), s. 69-82.

- L e t k i e w i c z E.: Polskie klejnoty koronacyjne. Rekonstrukcja wirtualna, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 7 (2005), s. 3-13.
- L i l e y k o J.: Regalia polskie, Warszawa 1987.
- M i o d o ņ s k a B.: Korona zamknięta w przekazach ikonograficznych z czasów Zygmunta I, „Biuletyn Historii Sztuki” 33 (1970), nr 1, s. 3-17.
- M i o d o ņ s k a B.: Rex regum i rex Poloniae w dekoracji malarskiej Graduła Jana Olbrachta i Pontyfikatu Erazma Ciołka: z zagadnień ikonografii władzy królewskiej w sztuce polskiej XVI wieku, Kraków 1979.
- M y ś l i ņ s k i M.: Ruska taca „koronacyjna” ze Skarbca Koronnego na Wawelu, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności” 64 (2000), s. 147-151.
- M y ś l i ņ s k i M.: Stauroteka bizantyjska ze skarbcza koronnego na Wawelu, „Studia Waweliana” 5 (1996), s. 5-32.
- N a l e w a j e k A.: Szydłowieccy na dworze królewskim Jana Olbrachta, w: *Servicium et amicitia. Studia z dziejów kariery i awansu w Polsce Jagiellonów*, red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2011, s. 11-37.
- P i e c h Z.: Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów, Warszawa 2003.
- Pieczęcie królów i królowych Polski. *Tabularium Actorum Antiquorum Varsovie Maximum, Divisio Prima – „InSimul”*, Warszawa 2010.
- P o c i e c h a W.: Drzewicki Maciej, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. V, Kraków 1939-1946, s. 409-412.
- R o ż e k M.: Polskie koronacje i korony, Kraków 1987.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych, wyd. V, Warszawa 2007.
- S t a r n a w s k a M.: Świętych życie po życiu. Relikwie w kulturze religijnej na ziemiach polskich w średniowieczu, Warszawa 2008.
- S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a I.: Polska kancelaria królewska w latach 1447-1506, Wrocław 1967.
- S w i e ż a w s k i A.: Kościelecki Andrzej, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, Wrocław 1968-1969, s. 398.
- Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Chłapowski [i in.], red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992 (Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, t. X).
- Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku. Spisy, oprac. J. Kurtyka [i in.], red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990 (Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, t. IV, z. 1).
- Urzędnicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy, oprac. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowa, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1990 (Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy, t. IV, z. 2).
- W a l t e r s R.: Drogocenne kamienie. Klejnoty, talizmany, źródła mocy, tł. H. Turczyn-Zalewska, Warszawa 1999.
- W y c z a ņ s k i A.: Między kulturą a polityką. Sekretarze Zygmunta Starego 1506-1548, Warszawa 1992.

THE INVENTORY OF THE CROWN TREASURY OF 1515

S u m m a r y

The paper presents the inventory of the Crown Treasury of 1515 whose original has been preserved in the Central Public Archives (AGAD, parchment nr 4460). The inventory was written down on 5 November 1515, after the office of the Treasurer of the Kingdom of Poland was taken by Mikołaj Szydłowiecki. It contains a detailed description of three Polish royal crowns: the Crown which was used for the coronation of Polish kings (Corona Aurea Regni Poloniae), the Queen's Crown (Corona Reginalis Maiestatis), and the Homagial Crown (Corona Homagialis), as well as the other insignia of the king's power, also a list of the objects kept in the Crown Treasury: objects of religious cult with their description, objects that contained Christological relics, things with protective properties and objects having historical value as well as other precious objects collected there. The review of the Crown Treasury was done on King Sigismund I's order and was carried out by his closest associates, Deputy Chancellor of the Treasury Piotr Tomicki, Chancellor Krzysztof Szydłowiecki and Jan Boner.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: skarbiec Królestwa Polskiego, inwentarz, regalia polskie, insygnia koronacyjne królów polskich, relikwie, klejnoty, ród Szydłowieckich.

Key words: treasury of the Kingdom of Poland, inventory, Polish regalia, crown insignia of Polish kings, relics, jewels, the Szydłowiecki family.